

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ارزشیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

به کوشش

امیر محمد حاجی یوسفی

دانشیار علوم سیاسی و روابط بین الملل دانشگاه شهید بهشتی

۱۱سخنی با خواننده

۱۵مقدمه

فصل اول: ارزشیابی سیاست خارجی: چارچوب مفهومی - تحلیلی

امیرمحمد حاجی یوسفی

۲۱مقدمه

۲۳۱. مفهوم ارزشیابی

۲۶۲. ادبیات ارزشیابی سیاستی

۳۱۳. ادبیات ارزشیابی سیاست خارجی

۴۲۴. چارچوب مفهومی - تحلیلی کتاب

۴۹جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۵۰کتابنامه

فصل دوم: چالش‌های نظری سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

سیدجواد دهقانی فیروزآبادی

۵۶۱. چالش شناختی و معرفتی: شکاف محیط روانی و عملیاتی

۵۷الف) برآورد واقع‌بینانه از مقدرات و محظورات ملی

ارزشیابی سیاست خارجی

جمهوری اسلامی ایران

به کوشش: امیرمحمد حاجی یوسفی

ناشر

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم

تهیه

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

سرپرستار

محمدباقر انصاری

ویراستار

وحید حامد

لیتوگرافی، چاپ و صحافی

چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب

چاپ اول: بهار ۱۴۰۰

شمارگان: ۳۵۰

قیمت: ۸۵۰۰۰ تومان

عنوان: ۶۷۲؛ مسلسل: ۱۰۴۸

نشانی

قم، خیابان معلم، ساختمان ستاد دفتر تبلیغات اسلامی،

نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

تلفن و دورنگار: ۳۷۸۳۲۸۳۳ - ۰۲۵

ص.پ: ۳۷۱۸۵/۳۶۸۸

کدپستی: ۳۷۱۵۶۱۶۵۹۱

مراکز پخش

۱. قم، میدان شهدا، تلفن و دورنگار ۳۱۱۵۱۲۵۰ - ۰۲۵

۲. تهران، خیابان انقلاب، روبروی در دانشگاه تهران،

پاساژ فروزنده، طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن:

۰۲۱ - ۶۶۹۵۱۵۳۴

وب‌گاه: www.pub.isca.ac.ir

رایانامه: nashr@isca.ac.ir

فروشگاه مجازی نشر: www.shop.isca.ac.ir

فروشگاه نشر دیجیتالی: www.pajoohaan.ir

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

سرشناسه:

حاجی یوسفی، امیرمحمد، ۱۳۴۳-، گردآورنده

عنوان‌نام‌پدیدآور:

ارزشیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران/ به‌کوشش امیرمحمد حاجی یوسفی؛

تهیه پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

مشخصات نشر:

قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ

اسلامی، ۱۴۰۰

مشخصات ظاهری:

۴۱۶ ص، نمودار، جدول

شابک:

۸۵۰۰۰۰ ریال: 978-600-195-723-9

وضعیت فهرست‌نویسی:

فیپا

یادداشت:

کتابنامه

یادداشت:

نمایه

موضوع:

ایران -- روابط خارجی -- ۱۳۵۸ -

موضوع:

ایران -- تاریخ -- جمهوری اسلامی، ۱۳۵۸ -

شناسه افزوده:

دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ

اسلامی. پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

رده‌بندی کنگره: DSR ۱۶۵۰

رده‌بندی دیویی: ۳۲۷/۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۷۶۶۱۷۶۴

۱۳۳	۱۸. چالش روابط با دولت‌ها و ملت‌ها
۱۳۴	۱۹. چالش امنیت محوری و توسعه‌گرایی اقتصادی
۱۳۶	۲۰. چالش دوگانه تکلیف و نتیجه: تکلیف‌گرایی و نتیجه‌گرایی
۱۳۸	۲۱. ساختار سیاستگذاری و تصمیم‌گیری واحد
۱۴۲	۲۲. چالش نهادینگی
۱۴۳	۲۳. سیاستگذاری منطقی
۱۴۶	۲۴. چالش سیاست‌های اعلانی حداقلی و اعمالی حداکثری
۱۴۸	نتیجه‌گیری
۱۵۰	کتابنامه

فصل سوم:

فرایند تصمیم‌گیری در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

محمد رضا دهشیری

۱۵۹	مقدمه
۱۶۱	۱. عوامل و معیارهای تصمیم‌گیری در سیاست خارجی
۱۶۴	۲. ساختار تصمیم‌گیری در سیاست خارجی ایران
۱۶۶	۳. ارزشیابی فرایند تصمیم‌گیری در سیاست خارجی ایران
۱۸۱	۴. موانع فراروی تصمیم‌گیری بهینه در سیاست خارجی
۱۹۴	۵. راهکارهای ارتقای پویایی در فرایند تصمیم‌گیری سیاست خارجی ایران
۲۰۳	نتیجه‌گیری
۲۰۵	کتابنامه

۵۷	ب) شناخت و درک واقع‌بینانه از نظام بین‌الملل
۶۰	ج) درک فرصت‌ها و تهدیدها
۶۲	۲. چالش مبانی نظری و منابع هویتی چندگانه
۶۴	الف) اسلام‌گرایی شیعی
۷۰	ب) ملت‌گرایی
۷۴	ج) عدم تعهد یا جهان‌سوم‌گرایی
۷۶	د) انقلابی‌گری
۷۷	۳. چالش آرمان‌گرایی و واقع‌گرایی
۸۳	۴. چالش تعدد و تلون گفتمانی
۸۹	۵. چالش عقلانیت چندگانه
۹۷	۶. چالش نقش‌های ملی چندگانه
۱۰۰	۷. چالش اتخاذ راهبرد مناسب
۱۰۴	۸. چالش منافع ملی و مصالح اسلامی
۱۰۷	۹. چالش تعریف و تعیین اهداف مشخص و اولویت‌بندی شده
۱۱۱	۱۰. چالش توازن و سازگاری بین اهداف ملی
۱۱۴	۱۱. چالش توازن ابزار و اهداف سیاست خارجی
۱۱۷	۱۲. چالش دکترین و مفهوم غالب مشخص و معین
۱۲۰	۱۳. چالش تفکر راهبردی یا اقتضایی
۱۲۰	۱۴. چالش سیاست نگاه به شرق یا غرب
۱۲۲	۱۵. چالش چندجانبه‌گرایی و ائتلاف‌سازی
۱۲۶	۱۶. چالش منطقه‌گرایی و اولویت‌بندی مناطق
۱۲۹	۱۷. چالش انگاره صدور انقلاب

فصل چهارم:

چالش‌های سیاست خارجی ج.ا.ایران در حوزه امنیت با تأکید بر منطقه پیرامونی غرب آسیا

مهدخت سادات ذاکری

مقدمه ۲۰۹

۱. ارزشیابی سیاست خارجی ۲۱۰

۲. اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران ۲۱۲

الف) قانون اساسی ۲۱۲

ب) بیانات حضرت امام و رهبر انقلاب ۲۱۶

۳. سیاست خارجی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا ۲۲۳

الف) حفظ تمامیت ارضی ایران ۲۲۵

ب) اسلامی‌بودگی؛ تأکید بر ام‌القرای جهان اسلام، شیعی‌گرایی و صدور انقلاب ۲۳۰

ج) دفاع از مستضعفین ۲۳۵

۴. چالش‌های امنیتی سیاست خارجی ایران در منطقه پیرامونی غرب آسیا ۲۳۸

الف) چالش‌های ژئوپلتیک ۲۳۸

ب) چالش‌های ایدئواستراتژیک ۲۴۰

ج) چالش‌های اجرایی ۲۴۲

۱) بهار عربی ۲۴۲

۲) سوریه ۲۴۴

۳) یمن ۲۴۶

۵. راهکارهای پیشنهادی جایگزین در سیاست‌های امنیتی جمهوری اسلامی ایران ۲۴۸

الف) مقابله با تهدیدات مشترک منطقه‌ای ۲۴۸

ب) همکاری درباره منافع مشترک غیر امنیتی ۲۵۱

نتیجه‌گیری ۲۵۳

کتابنامه ۲۵۶

فصل پنجم:

آسیب‌شناسی دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران

سیدمسعود موسوی شفقانی

مقدمه ۲۶۳

۱. رابطه توسعه، سیاست خارجی و دیپلماسی اقتصادی ۲۶۵

۲. معیار ارزشیابی دیپلماسی اقتصادی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ۲۷۴

۳. وضع موجود دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران ۲۷۹

۴. سیطره بازدارندگی و ضعف دیپلماسی اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران ۲۸۲

۵. قدرت سازنده و ظرفیت‌های دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران ۲۸۷

نتیجه‌گیری ۲۹۳

کتابنامه ۲۹۴

فصل ششم:

آسیب‌شناسی دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران

روح‌الامین سعیدی

مقدمه ۲۹۷

۱. چارچوب نظری ۳۰۳

الف) گذار از رواج قدرت سخت به نرم ۳۰۳

ب) دیپلماسی عمومی، ابزار اعمال قدرت نرم ۳۰۷

۳۱۱.....	۲. جمهوری اسلامی ایران و دیپلماسی عمومی
۳۱۳.....	الف) زمینه‌یابی برای دیپلماسی عمومی در اسناد بالادستی کشور
۳۱۸.....	ب) چالش‌های دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران
۳۱۸.....	۱) چالش‌های ساختاری (مدیریت کلان دیپلماسی عمومی)
۳۲۷.....	۲) چالش‌های محتوایی (منابع دیپلماسی عمومی)
۳۳۶.....	۳) چالش‌های اجرایی (مجریان دیپلماسی عمومی)
۳۴۳.....	نتیجه‌گیری
۳۴۶.....	کتابنامه

فصل هفتم: نتیجه‌گیری و جمع‌بندی

امیرمحمد حاجی یوسفی

۳۵۱.....	مقدمه
----------	-------

نمایه‌ها

۳۷۵.....	آیات
۳۷۶.....	موضوعات
۴۰۴.....	اعلام و مشاهیر
۴۰۷.....	کتاب‌ها
۴۰۸.....	مکان‌ها
۴۱۱.....	مقالات
۴۱۲.....	تنالگان

سخنی با خواننده

پژوهش در حوزه اندیشه سیاسی از منظر دینی در راستای شناخت مبانی، سرشت و ساختار آن در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی ضرورتی انکارناپذیر یافته است. ژرف‌نگری در مبانی دینی مشتمل بر عقل و آموزه‌های وحیانی و عرف جامعه اسلامی - ایرانی، شرطی اساسی در پویایی پژوهش‌ها برای دستیابی به الگوی مطلوب حکومت اسلامی در دوره جدید است؛ از این‌رو شناخت، بازخوانی، بازنگری و بومی‌سازی مسائل علم و اندیشه سیاسی، جایگاه ویژه‌ای در این پژوهش‌ها دارند.

بی‌گمان قصد اولیه انقلاب اسلامی هدفمندی و ارتقای کیفیت زندگی مؤمنان بر اساس نص اسلامی بود. لازمه تحقق این هدف، تربیت اندیشمندان فراوان و انجام تحقیقات به‌روز، کارآمد و معتبر علمی بود که در این راستا با راهنمایی استادان و همکاری طلبه‌های دانش‌آموخته علوم سیاسی، زمینه شکل‌گیری پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی در سال ۱۳۷۳ فراهم شد؛ تجربه نو و موفق این پژوهشگران در معرفی بخشی از میراث سیاسی عالمان شیعی و تألیف آثار مستقل درباره مسائل نوپیدای سیاسی، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های این مرکز و ارتقای آن به پژوهشکده‌ای مستقل فراهم کرد.

این پژوهشکده در راستای حیات و بالندگی خود از انتقادهای و پیشنهادهای علمی استادان، صاحب‌نظران و پژوهشگران محترم استقبال می‌کند. امید است این فعالیت‌ها موجبات رشد و پویایی اندیشه سیاسی اسلام را فراهم کند.

دکتر منصور میراحمدی

مدیر پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

این پژوهشکده در راستای ایفای رسالت خود، تولیدات پژوهشی فراوانی را به جامعه علمی عرضه کرده که از آن جمله می‌توان به تألیف، تصنیف و ترجمه ده‌ها کتاب در حوزه اندیشه سیاسی اسلام اشاره کرد. چشم‌انداز آینده این پژوهشکده تبدیل شدن به مرجعی علمی پیرامون اندیشه سیاسی - دینی است تا بتواند با گردآوری مهم‌ترین تلاش‌ها و اندیشه‌ها به بسیاری از علاقه‌مندان این حوزه، خدمات علمی مؤثری عرضه کند.

کتاب حاضر به مبحث ارزشیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ورود می‌کند و هرچند ادبیات چندانی در این باره تولید نشده، می‌کوشد به صورت علمی و با تعیین برخی شاخصه‌ها و معیارها به حوزه ارزشیابی سیاست خارجی ج.ا. ایران به صورتی نظام‌مند، قابل آزمون صحت و سقم و مبتنی بر پژوهش مساعدت نماید. این اثر برای بهره‌مندی دانشجویان عزیز و طلبه‌های محترم علوم دینی تهیه شده و امید است افزون بر جامعه دانشگاهی و حوزوی، علاقه‌مندان دیگر نیز از آن بهره‌مند شوند.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی لازم می‌داند از تلاش‌های دکتر امیرمحمد حاجی‌یوسفی و همکاران وی در تألیف این اثر، ارزیابان دکتر سیدصادق حقیقت و دکتر محمد ستوده، مدیر گروه دکتر مختار شیخ حسینی و مدیر امور پژوهشی دکتر محمود فلاح و تمام دست‌اندرکاران نشر تشکر و قدردانی کند؛ همچنین از رئیس پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر نجف لکزایی و معاون پژوهشی ایشان حجت‌الاسلام و المسلمین محمد هادی یعقوب‌نژاد که مساعدت‌های مؤثر ایشان نقشی اساسی در به‌سرانجام رسیدن پژوهش حاضر داشت، تشکر نماید. در پایان از اداره نشر پژوهشگاه برای آماده‌سازی و چاپ آن تشکر و قدردانی می‌شود.

مقدمه

ارزشیابی سیاست عمومی در جمهوری اسلامی ایران وضع بسامانی ندارد. هرچند نهادهای گوناگون مانند سازمان بازرسی کل کشور، مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مجمع تشخیص مصلحت نظام و دیوان محاسبات کشور به ارزشیابی سیاست عمومی در بخش‌های گوناگون شامل سیاست‌های اجتماعی، اقتصادی، آموزشی، سلامت و... می‌پردازند، این ارزشیابی ایراداتی اساسی چون ضعف دانش فنی ارزشیابی، هم‌پوشانی و آشفتگی ارزشیابی به سبب تعدد نهادهای درگیر ارزشیابی، تلقی سیاسی و شائبه سیاسی بودن ارزشیابی و موانع فرهنگی - سیاسی ارزشیابی به سبب هنجارهای حاکم بر دیوان سالاری کشور دارد (ر.ک: امامی میبدی و اشتریان، ۱۳۹۳).

یکی از حوزه‌های سیاست عمومی که ارزشیابی در آن به صورت سامان‌مند و آکادمیک صورت نمی‌گیرد، حوزه سیاست خارجی است. سیاست خارجی هر کشور در حوزه سیاست‌های عمومی آن قرار می‌گیرد که به دنبال تحقق اهداف مشخصی در عرصه بین‌الملل به اجرا در می‌آید؛ به بیان دیگر سیاست خارجی به معنای استفاده از راهبردها و ابزارها برای دستیابی به اهداف مد نظر در عرصه

ارزشیابانه^۱ خالی است؛^۲ به بیان دیگر ارزشیابی سیاست خارجی ج.ا. ایران مورد بی‌مهری آکادمیک واقع شده است. در چهل سال گذشته، ارزشیابی سیاست خارجی ج.ا. ایران را افراد متخصص و غیر متخصص انجام داده‌اند؛ اما دانشگاهیان و محافل آکادمیک برای تنویر کردن آن تلاش جدی نکرده‌اند. این کار عمدتاً توسط رسانه‌ها صورت می‌گیرد که حالت ژورنالیستی دارد و از یک چارچوب نظری مشخص و استاندارد و معیار علمی پیروی نمی‌کند. شاید یک دلیل این بوده که چون ارزشیابی معمولاً ارزش محور است، یعنی مفروضش این است که ارزش و فضیلتی وجود دارد که می‌توان بر اساس آن سیاست خارجی را سنجید و محافل آکادمیک می‌کوشند تلاش علمی دور از قضاوت ارزشی داشته باشند، توجه چندانی به این حوزه نشده است. شاید دلیل دیگر نگرانی از پیامدهای ارزشیابی سیاست خارجی بوده؛ چون معمولاً ارزشیابی می‌تواند خوشایند دست‌اندرکاران سیاست خارجی به‌ویژه جناح سیاسی‌ای که در دولت حاکم است، نباشد و مورد استقبال قرار نگیرد. شاید دلیل دیگر این بوده که ارزشیابی سیاستی و ادبیات آن از غنای زیادی برخوردار نیست و لذا کاری بسیار دشوار شمرده شده که گاهی ناممکن می‌نموده است. به هر دلیل متأسفانه ادبیات مربوط به ارزشیابی آکادمیک سیاست خارجی ج.ا. ایران رشد چندانی نداشته است.

نکته مهم دیگر اینکه محافل آکادمیک زمانی رشد می‌کنند که نظریاتشان با استقبال جامعه هدف روبرو شود. در سال‌های گذشته به نظر می‌رسد رشته علوم

بین‌المللی است. در سال‌های گذشته، دانشگاهیان و برخی پژوهشگران غیر دانشگاهی ادبیات به نسبت گسترده‌ای در باب سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران تولید کرده‌اند. این ادبیات کوشید، تا به ابعاد گوناگون سیاست خارجی ج.ا. ایران بپردازد. حاجی‌یوسفی و محمدیان در مقاله خود به دسته‌بندی این ادبیات پرداخته‌اند (ر.ک: حاجی‌یوسفی و محمدیان، ۱۳۹۵). بر اساس ادعای آنان شاید با مرور این ادبیات بتوان آنها را در یکی از دسته‌بندی‌های زیر قرار داد: الف) پژوهش‌هایی که رویکرد تاریخی دارند و متمرکز بر روابط تاریخی ایران با کشورهای دیگر از جمله قدرت‌های بزرگ هستند (ر.ک: هوشنگ مهدوی، ۱۳۷۵/ازغندی، ۱۳۷۶/ذوقی، ۱۳۶۸). ب) منابعی که تلاش دارند به تحلیل سیاست خارجی ایران در یک دوره خاص بپردازند. این آثار عمدتاً با هدف تحلیل سیاست خارجی ایران در یک دوره خاص به وسیله کاربست یک نظریه به نگارش درآمده‌اند (متقی و پوستین‌چی، ۱۳۹۰/احتشامی، ۱۳۷۸/حاجی‌یوسفی، ۱۳۸۲/محمدی، ۱۳۷۷/تاجیک، ۱۳۸۳/ازغندی، ۱۳۹۴). ج) منابعی که ادعای عرضه طرحی نظری در سیاست خارجی ایران دارند. افرادی چون رمضانی، فرمانفرمائیان، نقیب‌زاده، سیف‌زاده، حاجی‌یوسفی، دهقانی فیروزآبادی، لاریجانی و سجادی‌پور را می‌توان در این دسته قرار داد. ادبیات دسته سوم تلاش دارد با بهره‌گیری از نظریه‌های موجود به ارائه یک چارچوب مفهومی - تحلیلی برای تبیین سیاست خارجی ایران بپردازد (رمضانی، ۱۳۸۰/فرمانفرمائیان، ۱۳۵۵/نقیب‌زاده، ۱۳۸۱/سیف‌زاده، ۱۳۸۴/حاجی‌یوسفی، ۱۳۸۴/دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۲/لاریجانی، ۱۳۶۹/سجادی‌پور، ۱۳۸۳).

به نظر می‌رسد در ادبیات علمی و دانشگاهی که به سیاست خارجی ایران و به صورت خاص جمهوری اسلامی ایران پرداخته‌اند، جای پژوهش‌های

1. Evaluation Research.

۲. البته باید اذعان کرد کتاب چهارچوبی مفهومی برای ارزیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۷) نوشته دهقانی فیروزآبادی تلاشی برای تعیین معیارهایی - هرچند کلی - برای ارزشیابی سیاست خارجی ایران است.

شفانی دانشیار روابط بین‌الملل دانشگاه تربیت مدرس که دعوت این‌جانب برای همکاری را پذیرفتند و در جلسه‌ای طرح اولیه این کتاب را مرور کردند، سپس بر اساس تقسیم‌بندی‌هایی که این‌جانب انجام دادم، وظیفه نگارش یک فصل را بر عهده گرفتند، تشکر می‌کنم؛ همچنین از صبر و حوصله آنان و البته تواضع علمیشان کمال تشکر را دارم که کامنت‌های این‌جانب بر نوشته‌هایشان و در نهایت پیشنهادهای داوران گرامی را مورد عنایت قرار دادند و نوشته خود را برای چندین بار اصلاح کردند.

در انجام این تحقیق از مساعدت افراد بسیاری بهره برده‌ام که ذکر نام همگی میسر نیست. دکتر محمد محمدیان دانش‌آموخته دکتری روابط بین‌الملل دانشگاه شهید بهشتی نسخه پیش از نهایی کتاب را خواند و مرا از نظرات دقیق خود بهره‌مند کرد. باید از دستیاران تحقیقاتی خود خانم‌ها فاطمه رئیسی دانش‌آموخته کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل و فریبا بامداد دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای دانشگاه شهید بهشتی که در دو سال گذشته در امر جمع‌آوری منابع و اطلاعات لازم مرا یاری کردند، تشکر نمایم؛ همچنین از دانشجویان کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای دانشکده اکو دانشگاه علامه طباطبایی که در دو سال گذشته در کلاس درس سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با بیان نظرات خود در باب ارزشیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی در شکل‌گرفتن چارچوب فکری من در این پروژه مؤثر بوده‌اند، سپاسگزارم. از دانشجویان دکتری دانشگاه امام صادق ۷ در درس روش و نظریه در علوم سیاسی نیز که نسخه پیش از انتشار کتاب را مطالعه و مرا از نظرات عالمانه خود بهره‌مند کردند، سپاسگزارم. در نهایت باید از مسئولان و ارزیابان محترم پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی به‌ویژه جناب آقای دکتر منصور میراحمدی و جناب آقای دکتر رضا

سیاسی و رشته‌های مرتبط با آن از جمله روابط بین‌الملل در ایران مورد استقبال دست‌اندرکاران حکومتی نبوده است و لذا علم و دانشی که خریدار چندانی نداشته باشد، یکی از مهم‌ترین محرکه‌های رشد خود را از دست می‌دهد. به همین دلیل بسیاری از استادان و پژوهشگران حوزه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل ناامیدانه، یا کوشیده‌اند به گوشه‌ای بخرزند و با مطالعات خود دلخوش باشند یا اینکه تلاش کنند به امید آینده‌ای بهتر به تربیت دانشجویان بپردازند؛ از این‌رو شمار اندکی از این پژوهشگران در حوزه‌های سیاستگذاری دخیل بوده یا دخالت داده شده‌اند و آنانی هم که در این عرصه حضور داشته‌اند، کمتر شاهد تأثیر نظریات خود در عمل سیاست خارجی بوده‌اند.

بر اساس این فضای ناامیدکننده بود که با پذیرش پیشنهاد پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی تلاش کردم با دعوت از برخی استادان شاخص در این زمینه، به نگارش کتابی پردازیم که شاید گام نخست را در ارزشیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بردارد. کتاب حاضر به مبحث ارزشیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ورود می‌کند و هر چند ادبیات چندانی در این باره تولید نشده، می‌کوشد به صورت علمی و با تعیین برخی شاخصه‌ها و معیارها به حوزه ارزشیابی سیاست خارجی ج. ا. ایران به صورتی نظام‌مند، قابل آزمون صحت و سقم و مبتنی بر پژوهش مساعدت کند.

در این مسیر از زحمت همکاران عزیز دکتر سیدجلال دهقانی فیروزآبادی استاد روابط بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبایی، دکتر محمدرضا دهشیری استاد روابط بین‌الملل دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، دکتر مهدخت‌سادات ذاکری دانش‌آموخته دکتری روابط بین‌الملل دانشگاه شهید بهشتی، دکتر روح‌الامین سعیدی استادیار روابط بین‌الملل دانشگاه امام صادق ۷ و دکتر سیدمسعود موسوی

عیسی‌نیا نیز تشکر نمایم. بی‌تردید مسئولیت مشکلات و کاستی کتاب بر عهده این‌جانب است.

امیرمحمد حاجی‌یوسفی
دانشیار علوم سیاسی و روابط بین‌الملل
دانشکده اقتصاد و علوم سیاسی
دانشگاه شهید بهشتی

فصل اول

ارزشیابی سیاست خارجی: چارچوب مفهومی - تحلیلی

امیرمحمد حاجی‌یوسفی^۱

مقدمه

با وجود گستردگی ادبیات سیاست خارجی، مبحث مربوط به ارزشیابی سیاست خارجی^۲ بسیار فقیر است. واسکوئز مدعی است هرچند در رشته سیاستگذاری عمومی به ارزشیابی پرداخته شده، از میان عرصه‌های گوناگون این رشته، تنها و تنها سیاست خارجی است که کمترین توجه را به ارزشیابی از خود نشان داده است (Vasquez, 1986, p. 3)؛ لذا با توجه به اینکه ارزشیابی سیاست‌ها ادبیات نسبتاً وسیعی در رشته سیاستگذاری عمومی و مدیریت دارد، شاید بتوان گفت عدم ارتباط میان رشته‌ای موجب شده ادبیات سیاست خارجی استفاده‌چندانی از نظریه‌پردازی در حوزه ارزشیابی در این دو رشته علمی و دانشگاهی نداشته باشد. عمده ادبیات

۱. دانشیار روابط بین‌الملل دانشگاه شهید بهشتی.

2. Foreign Policy Evaluation.